

A szerhasználat prevalenciája és motivációs háttere intellektuális képességzavarral élő személyek körében

POGÁCSÁS NÓRA

Absztrakt: Jelen tanulmány a dohányzás, az alkoholfogyasztás és az illegális pszichoaktív szerhasználat megjelenésével foglalkozó kutatások eredményeit hivatott áttekinteni az intellektuális képességzavarral élő személyek körében. Szerb kutatók szerint serdülőkorban a dohányzás előfordulása gyakoribb az érintett személyek körében a többségi populációhoz viszonyítva, ám kisebb arányú alkohol- és illegális tudatmódosító szerhasználatról számoltak be. Írországi szerzők interjúk alapján a szerhasználat okait a pszichés traumák és a társadalmi elszigeteltség csoportjaiba sorolták, mely hatások számos fogyatékossgal élő személynek nehezítik meg az életét. Holland bentlakásos intézményekben intellektuális képességzavarral élők felméréséből kiderült, hogy a vizsgálati minta csaknem fele problémás szerhasználónak minősíthető. A kutatók több motivációs faktort összefüggésbe hoztak a szerhasználattal, főként a problémákkal való megküzdés érdekében fogyasztanak tudatmódosító szereket az érintettek. Ausztrál szerzők a törvénytörő magatartás és a szerfogyasztás összefüggését vizsgálták intellektuális képességzavar körében. Eredményeik szerint a problémás viselkedés korrelál a magasabb alkohol- és marihuánafogyasztással a vizsgálati minta esetében. Jelen tanulmány konklúziója, hogy a problémás szerhasználat témaköre érinti az intellektuális képességzavarral élő személyeket, akik több szempontból veszélyeztetettek. Az ismertetett kutatási eredményeket azonban a minta heterogenitása miatt kezeljük körültekintően.

Kulcsszavak: intellektuális képességzavar, drogfogyasztás, alkoholfogyasztás, dohányzás, illegális tudatmódosító szerek

Az intellektuális képességzavar fogalma és osztályozása

Az intellektuális képességzavar definiálása számos változáson ment keresztül az elmúlt évtizedek során. Jelen tanulmányban a DSM-V. referencia-kézikönyvben szereplő klasszifikációs rendszer kerül bemutatásra. Az idegrendszer fejlődési zavarai között definiált intellektuális képességzavar, vagy értelmi fejlődés zavara „olyan zavar, mely a fejlődési időszakban jelenik meg mind az intellektuális, mind az adaptív működés elvont gondolkodást igénylő, társas és gyakorlati területein.” (DSM-V., 77. old.) A diagnózis kritériuma, hogy az értelmi képességek egyes területeinek zavarait klinikai vizsgálat és standardizált intelligenciateszt erősítse meg, az alkalmazkodási funkciók hiányossága egy vagy több napi

tevékenységben akadályozza a működést, illetve, hogy a kórkép fejlődési időszakban jelenjen meg.

Mind a DSM-V., mind a Betegségek Nemzetközi Osztályozása (BNO) súlyosság szerint négy csoportba sorolja az intellektuális képességzavarral, vagy másnéven értelmi fogyatékossgal élő személyeket. Ezek a kategóriák a következők: enyhe, mérsékelt, súlyos, igen súlyos. Enyhe intellektuális képességzavarral élő az a személy, akinél károsodik az elvont gondolkodás, a végrehajtó funkciók, a rövidtávú emlékezet, valamint az iskolai készségek elsajátítása és alkalmazása. További kritérium, hogy a személy a szociális interakciók területén elmaradott, kommunikációja kortársaihoz képest éretlenebb. Az önellátás területén a személy sikeres lehet, azonban az összetettebb feladatok elvégzéséhez több segítséget igényel. A mérsékelt intellektuális képességzavar jellemzője, hogy a személy elvont gondolkodásának elmaradása valamennyi területen érintett, nyelvi készségei óvodáskorban lassan fejlődnek. Az egyén folyamatos napi segítséget igényel, társas viselkedése jelentősen eltér kortársaitól. Önellátása tanulási folyamat után a legegyszerűbb feladatok esetében (például étkezés, öltözködés, ürítés) sikeres lehet. Súlyos intellektuális képességzavar esetén az elvont gondolkodás képessége korlátozott mértékben fejlődik ki, a személy általában egész élete során folyamatos támogatást igényel a problémamegoldásban. A beszéd egyszerű szavakból áll. A mindennapi tevékenységek elvégzéséhez segítség szükséges, így az érintett személy minden életkorban folyamatos felügyeletet igényel. Az igen súlyos intellektuális képességzavarral élő személy fogalmi készségei a fizikai világra korlátozódnak, a beszéd és a gesztusok megértése csekély mértékű. A személy az önellátás minden területén másoktól függ, gyakran érzékszervi, szomatikus problémák társulhatnak a kórképhez (DSM-V., 79-82. old.). Habár a DSM legújabb verziója nem használja diagnosztikus célra az intelligenciateszteken mért IQ pontszámokat, a hazai gyakorlatban differenciáldiagnosztikai kritériumot jelentenek. Az „American Psychological Association” (APA) osztályozását napjainkban is használják, mely a következő:

- Enyhe (IQ: 75-50, az értelmi fogyatékos populáció kb. 85%-a)
- Mérsékelt (IQ: 55-35, az értelmi fogyatékos populáció kb. 10%-a)
- Súlyos (IQ:40-20, az értelmi fogyatékos populáció kb. 3-4%-a)
- Igen súlyos (IQ:25 alatt, az értelmi fogyatékos populáció kb. 1-2%-a).

A felosztásban az intellektuális képességzavar helyett az értelmi fogyatékossgot használja a szerző, mely terminológia elterjedt a hazai gyakorlatban (Csákvári, 2013).

Fontos megjegyezni, hogy a diagnózisalkotáshoz komplex gyógypedagógiai-pszichológiai-orvosi vizsgálat szükséges az arra kijelölt szakértői bizottság által speciális útmutató szerint. Hazánkban jelenleg protokoll írja elő a vizsgálat minden lépését, melynek „célja az átfogó mentális képességek részletes, a profilanálízisre is kiterjedő felmérése, a teljesítményekben megmutató eltérések (gyengeségek és erősségek) és azok hátterének feltárása, továbbá a differenciáldiagnosztikai döntéshozatal. Mindezen információkat a személy élettörténetének

és szociális kapcsolatainak kontextusába helyezve lehetővé válik az egyéni, sajátos nevelési, oktatási, fejlesztési szükségletek meghatározása.” (Csákvári, Mészáros, 2012., 30. old.)

Serdülőkori szerfogyasztás az intellektuális képességzavarral élő személyek körében

Számos fiatal életében a változásokkal teli tinédzserkor problémás időszakot jelent, mely során a serdülők gyakran próbálkoznak szerhasználattal. Sok kutatást találunk, mely a serdülőkori kábítószer-használatra összpontosított, azonban kevés tanulmány fordított szisztematikus figyelmet az intellektuális képességzavarral élő fiatalokra. Egy szerb kutatás (Žunić-Pavlović, Pavlović & Glumbić, 2013) során 100 érintett személyt kérdeztek meg szerhasználati szokásaikról. A vizsgálati minta a 13-20 éves korcsoportot hivatott reprezentálni négy belgrádi szegregált, azaz csak fogyatékossgal élők számára fenntartott intézményből. A felvételi kritériumok a következők voltak: a személy 13 évnél idősebb; intellektuális működés az enyhe intellektuális képességzavar tartományába esik; megfelelő kommunikációs készséggel rendelkezik; és válasza alkalmasak a Likert-skála méréseihez. A további mentális egészségi problémákkal küzdő személyeket, azaz az esetleges társuló kórképekkel élőket kizárták a vizsgálatból. Lakhatás szempontjából két csoportot alkottak, 50 fő a szüleivel együtt, 50 diák pedig bentlakásos iskolákban, fogyatékossgal élők számára fenntartott szegregált intézményben él. A két csoport között nem volt szignifikáns nemi vagy életkori különbség. A szerzők egy ifjúsági kockázati magatartás felmérést, az YRBS 2011-es verzióját alkalmazták, mely epidemiológiai mérési eszköz a serdülőkori egészségügyi kockázati magatartások prevalenciájának értékelésére. A kérdéssor kitér a cigaretta, az alkohol, a marihuána, a kokain, az inhalálószer, a heroin, a metamfetaminok, az ecstasy, a szteroidok és a vényköteles gyógyszerek orvosi vény nélküli használatára. A 100 résztvevőből 49% próbálta ki a cigarettát élete során. A válaszadók 34%-a dohányzott legalább egyszer a vizsgálatot megelőző egy hónapban, 8% jelentette, hogy az elmúlt 30 napban napi 10 vagy annál több cigarettát szívott el. Az érintettek 25%-a számolt be dohányzásról az iskola területén az elmúlt hónapban. A problémát felismerve a válaszadók 24%-a már megpróbált leszokni a cigaretta használatáról. A kutatók jelentős különbségeket figyeltek meg a dohányzási szokásokban az iskolatípusok között. A nem bentlakásos iskolák tanulóihoz képest az internátusok diákjai nagyobb valószínűséggel dohányoztak az elmúlt 30 napban. A szerzők összehasonlították kutatásuk eredményét a többségi populáció szerhasználati szokásaival. A Szerbiában közölt központi adatok szerint az intellektuális képességzavarral élő serdülők cigarettahasználatának prevalenciája magasabb többségi társaikénál. A vizsgált serdülők 63%-a számolt be arról, hogy élete során legalább egy italt elfogyasztott. A válaszadók 14%-a fogyasztott alkoholt az elmúlt hónapban, 9% számolt be arról, hogy alkoholt ivott az iskolában az elmúlt 30 nap során. Az alkoholfogyasztásban nem mutattak ki jelentős nemi különbséget.

Marihuána használatáról a résztvevők 4% -a számolt be, az egyik érintett még a 15. életévének betöltése előtt. A mintában szereplő serdülők nem jelentették kokain, heroin, metamfetaminok, extasy, szteroidok, vagy vényköteles gyógyszerek orvosi vény nélküli

használatát. A szerb központi adatok szerint az intellektuális képességzavarral élő serdülők kevesebb marihuánát fogyasztottak hasonló életkorú többségi társaikhoz viszonyítva. Általában a nem bentlakásos és bentlakásos iskolák tanulói nem különböztek szignifikánsan alkohol- és marihuánafogyasztásukat tekintve. A szerzők az egészségkárosító magatartás területén egy kivételt találtak, ez pedig a dohányzás. Ezen felül a bentlakásos diákok többször fogyasztottak alkoholt az iskola területén, mint otthon élő társaik (Žunić-Pavlović, Pavlović & Glumbić, 2013).

A szerfogyasztás prevalenciája, háttértényezői és motivációs faktori intellektuális képességzavarral élők körében

Kevés olyan kutatás van, amely az intellektuális képességzavarral élő személyek alkohol- és kábítószer-fogyasztását térképezte fel. Ennek számos oka van. A szerhasználatot és az azzal való visszaélést elemző vizsgálatok sok esetben szisztematikusan kizárják a fogyatékossgal élő személyeket a mintavételből. A válaszadás esetleges korlátozottsága, az akadálymentesített eszközök nehezebb elérhetősége, valamint a populáció heterogenitása jelentősen megnehezíti a szakemberek dolgát. Ezen felül az alanyok felkeresése általában egy-egy intézményhez köthető, mely tovább torzíthatja a mintavétel objektivitásának szempontjait. A felmerülő nehézségek ellenére több szerző szerint a fogyatékossg jelenléte fokozhatja az egyén pszichoaktív szerhasználatát (Moore és Li, 1998).

Jelen tanulmány folytatásaként egy 2007-es kutatás eredményeit szeretném bemutatni, melyet Írorszában készítettek. A szakemberek olyan intellektuális képességzavarral élő egyéneket kérdeztek meg, akik valamilyen módon visszaéltek alkohollal és/vagy illegális pszichoaktív szerrel. A kutatás megvizsgálja e populáció kábítószer-használatának okait és hatásait, ezen felül feltérképezi az érintettek ezzel kapcsolatos attitűdjét. Tíz személy vett részt a félig strukturált interjúkban (hét nő és három férfi), akiknek életkora 28 és 52 év között volt. Az előzetes adatok szerint kilenc személyről jelentették, hogy enyhe értelmi fogyatékossgal él, és egy személy pedig közepesen értelmi fogyatékos. Ami az egyének életkörülményeit illeti, a válaszadók közül öt önállóan él saját lakásában vagy házában, kettő családtagjával él együtt. Négy résztvevőnél pszichiátriai diagnózist állapítottak meg affektív rendellenességről, három személy esetében pedig mentális egészségi probléma gyanúja merült fel, de még nem diagnosztizálták őket. Ennek okai között szerepel szexuális bántalmazás, önkárosítás, öngyilkossági kísérlet, alkohol és kábítószer túladagolása, apátia, rögeszmés viselkedés, evészavar. Az a tény, hogy ezek a problémák hozzájárulnak-e a szerekekkel való visszaélésekhez, jelenleg még nem világos, az összefüggés kimutatása további vizsgálatot igényel. A vizsgálati mintában hét személy jelentette, hogy csak alkoholt fogyaszt. Három nő számolt be az alkohol mellett illegális pszichoaktív szerek (kannabisz, ecstasy) és felírt gyógyszerek (pl. paracetamol, kodein, diazepam) kombinációjának használatáról. Valamennyi személy hosszú ideig, azaz több mint öt éven át fogyasztott rendszeresen alkoholt. Ezt a tényt a családtagok, valamint az intézményben dolgozó személyzet megerősítették. Két személy beszámolt róla, hogy az elmúlt 12 hónapban sajátos életkörülményei (például vetélés

és fizikai egészségi állapotromlás) miatt abbahagyta a szerekkel való visszaélést, további hatan pedig csökkentették a veszélyes anyagok használatát. Az interjúkból kiderült, hogy két másik résztvevő folytatja a mértéktelen alkoholfogyasztást és az illegális pszichoaktív szerekkel való visszaéléseket (Taggart, McLaughlin, Quinn & McFarlane, 2007).

Az említett ír kutatásban résztvevő interjúalanyok beszámolója alapján a szerhasználattal összefüggő okokat két nagy csoportba sorolták a szakemberek. Az első olyan pszichés traumákat foglal magába, melyek jelentősen megnehezítik a mindennapi életvitelt. Négy vizsgálati személy közeli családtag halálát és egy gyilkosságot élt át, egy nő pedig párját találta meg holtan az ágyban. Ezeket a gyászfolyamatokat nem könnyű feldolgozni, az érintett személyek pedig sok esetben semmilyen segítséget nem kaptak ehhez. Több női résztvevő számolt be partnere részéről fizikai, szexuális, verbális bántalmazásról és pénzügyi függőségről, egy érintett nőt pedig apja többször megerőszakolt. Visszatérő pszichés trauma volt az interjúalanyok esetében az alkoholfogyasztáskor bekövetkezett mentális egészség romlása is. A nők közül hárman számoltak be alkohol befolyása alatt történő öngyilkossági kísérletről, az egyik résztvevő megrendítően beszélt arról, hogy megpróbálta túladagolni, majd felakasztani magát. A második csoportba azokat a tényezőket sorolták a szakemberek, amelyek a társadalmi közösségtől való távolságot indukálják. Az vizsgálati személyek arról számoltak be, hogy nincsen társaságuk, nincsenek barátaik (legyenek azok fogyatékossgal élők vagy nem élők). Sok érintettnek jelent problémát az, hogy egyedül él, ezáltal magányosan telnek mindennapjaik. Az interjúk között számos példa akad arra is, hogy a fogyatékossgal élő személyeket valamilyen módon kihasználták a hozzájuk közel álló emberek. Ezek az úgynevezett barátok visszaéltek az érintettek jóakarásával, felhasználták lakásukat, felérték pénzüket és személyes vagyonukat is. Csak azért mentek el velük közösségi programokra, hogy abból anyagi hasznot húzzanak. Az interjúkban arra is találunk példát, hogy az érintett személy teljesen tisztában volt ezekkel a visszaélésekkel. Ennek ellenére mégis találkozott „barátaival”, hogy enyhítse társadalmi elszigeteltségét és esetleg új ismerősökre tegyen szert (Taggart, McLaughlin, Quinn & McFarlane, 2007).

Schijven, Didden, Otten, és Poelen tanulmánya nyolc holland bentlakásos intézmény 163 lakójával készített interjúk tapasztalatait foglalja össze. A résztvevők, akiket többnyire enyhe fokú intellektuális képességzavarral diagnosztizáltak, mindannyian fogyasztottak már alkoholt és/vagy illegális pszichoaktív szert. Az adatokat interaktív kérdőívekkel gyűjtötték be, szükség esetén vizuális jelzéssel, illetve internetes alkalmazás segítségével. A vizsgálati személyek átlagos életkora 18,9 év volt. Azon résztvevők közül, akiknek volt elérhető szakvéleménye az IQ-pontszámokról, 37%-nak volt enyhe értelmi fogyatékossga (IQ:50-70), és 63%-nak intellektuális működése az átlagos és az enyhe fokú értelmi fogyatékossga közötti tartományban (IQ:70–85) volt. A szerzők ezen tartományok alapján osztották két csoportba a megkérdezett személyeket. A vizsgált minta 55%-ának egy vagy több DSM diagnózis volt, ezek közül a pervazív fejlődési rendellenesség (23%), a figyelemhiányos hiperaktivitás zavar (ADHD; 23%), a kötődési rendellenességek (14%) és a magatartási rendellenességek (14%) voltak a leggyakoribbak. A szerzők a súlyos pszichiátriai problémákkal küzdő egyéneket kizárták a vizsgálatból. A kérdőívek a szerhasználat gyakorisága mellett felderítették annak motivációs faktorait is. A kérdések négy rizikófaktor köré csoportosultak: szociális motiváció

(pl. társasági események, ünneplések, bulizás), konformitás (pl. elfogadás, könnyebb beilleszkedés), megküzdés (pl. problémák elfelejtése, rossz hangulat javítása), élményfokozás (izgalomkeresés, szórakozás). Az eredmények szerint a résztvevők 62%-a fogyasztott alkoholt, 34%-a kannabiszt és 20%-a úgynevezett kemény drogot is használt már. A vizsgálati személyek 23%-a fogyasztott alkoholt és drogot is az elmúlt hónapban. Összességében a résztvevők 41%-a meghaladta az problematikus használatra vonatkozó kritériumot, és további 45% érte el az úgynevezett „cut-off” pontszámot, ami egy határértéket jelöl. A szerzők nem találtak szignifikáns különbséget a motiváció, a jelenlegi használat, a fogyasztás gyakorisága és rendszeressége között a résztvevők két csoportja között. Nem volt szignifikáns különbség az életkor és a nem tekintetében sem. A kábítószer-fogyasztás súlyosságát illetően a kutatók azt tapasztalták, hogy a megküzdési motívumok jelentős összefüggésben vannak a rendszeres használattal. Az eredmények azt mutatják, hogy a szociális motiváció pozitív kapcsolatban állt az alkoholfogyasztás gyakoriságával, illetve a konformitás, a megküzdés és az élményfokozás motivációi szintén pozitív kapcsolatban voltak az alkoholfogyasztás mértékével. A társadalmi motiváció pozitív kapcsolatban volt a kannabisz és a kemény drogok használatának gyakoriságával, továbbá a konformitás növelése és a kannabiszfogyasztás rendszeressége között negatív kapcsolatot állapítottak meg. A megküzdés motivációja pozitív kapcsolatban állt a kábítószer-használat súlyosságának mértékével (Schijven, Didden, Otten és Poele, 2019).

Összefoglalva az ismertetett holland kutatás eredményeit megállapítható, hogy a megküzdés és az élményfokozás motivációja egyaránt kockázatot jelentenek az alkohol problémás használatára az intellektuális képességzavarral élő személyeknél. A kábítószer-fogyasztás szempontjából a problémákkal való megküzdés domináns. A tanulmány konklúziója hozzájárulhat a prevenció programok növeléséhez, a problémás szerhasználat csökkentéséhez az intellektuális képességzavarral élő személyek esetében. A szerhasználat motivációjának megismerése kiindulópontot nyújthat a személyre szabott és hatékony megelőzéshez, majd a rehabilitációhoz is. Indokolt lehet a bentlakásos gondozási intézményekben prevenció programok, ellátási rendszerek kidolgozása, illetve a személyzet képzése. A szisztematikus szűrés, a diagnosztika, a megelőzés és a kezelés megoldás lehet a szerhasználat csökkentésére az érintett populációban (Schijven, Didden, Otten és Poele, 2019).

Szerfogyasztás és törvénybe ütköző cselekmények intellektuális képességzavarral élő személyeknél

Általános tény, hogy a tudatmódosító szerek fogyasztása gyakran összefügg szabálysértő viselkedéssel vagy bűncselekmény végrehajtásával a többségi populációban. Jane A. McGillivraya és Megan R. Moore 2001-ben publikált kutatása 60 ausztrál enyhe értelmi fogyatékossgal élő személyt kérdezett meg az illegális pszichoaktív szerhasználat és az alkoholfogyasztás témakörében. A vizsgálati személyek közül 30 fő követett el valamilyen törvénybe ütköző cselekményt problémás viselkedése miatt, 30 fő pedig nem tapasztalt hasonlókat, ők képezték a kontroll csoportot. Az egyéni interjúkat magánterületen készítették

a szerzők, akik nagy tapasztalattal rendelkeznek az intellektuális képességzavarral élőkkel kapcsolatban. A hitelesség maximalizálása érdekében az interjúkészítő megerősítette a kulcsfontosságú kifejezések megértését, valamint a kiválasztott elemek megisméltésével és megfordításával a válasz konzisztenciáját figyelte. Az eredmények szerint a vizsgálati minta 60%-a számolt be arról, hogy alkohol vagy illegális pszichoaktív szer befolyása alatt álltak, miközben szabálysértő magatartást és/vagy bűncselekményt követtek volna el. Ezek közül a személyek közül 33.3% fogyasztott alkoholt, 6.6% kábítószer, 20% pedig mindkettőt. Noha az értelmezést korlátozza a kis vizsgálati minta és a problémás viselkedés csekély esete, ennek ellenére több összefüggést is kimutattak a szerzők. Szignifikáns összefüggés van a szabálysértés/bűncselekmény elkövetése, a gyakoribb alkoholfogyasztás, valamint a nagyobb mennyiségű az elfogyasztott alkohol között. A vizsgálati csoport a napi alkoholhasználat magasabb arányáról számolt be, összehasonlítva a kontroll csoporttal, ahol csak egy személy jelentett napi szintű fogyasztást. Jelentős összefüggés mutatkozott a törvénybe ütköző cselekmény elkövetése és a marihuána nagyobb mértékű használata között, mindennapos fogyasztásról a vizsgálati csoport 23,3% -a számolt be. Ennek ellenére a minta csupán 6,7%-a vett részt drogrehabilitációs programban, illetve 16,7%-a csatlakozott az Anonim Alkoholisták csoportjához (Mcgillivraya és Moore, 2001).

A szerzők fontosnak tartották az intellektuális képességzavarral élő személyek szerfogyasztással kapcsolatos általános tájékozottságának felmérését is, mely hiánypótló eredményeket közöl ezen a területen. A jogi következmények ismeretéről a válaszok szerint a szabálysértés/bűncselekményt elkövetők csoportja jobban informált volt. A vizsgálati csoportban lévő személyek 90%-a válaszolta azt, hogy törvénysértő a marihuánás cigaretta elszívása, míg a kontroll csoport csupán 47%-a nyilatkozott így. Hasonló eredmények születtek a szerhasználat egészségügyi következményeinek ismereteiről is. A büntetvégrehajtásban érintett személyek 57%-a volt tisztában a kokain egészségromboló hatásaival, míg a kontroll csoport csupán 9%-a ismerte ezeket a tényeket. A vizsgálati csoport általában jobban tudatában volt az alkohol és az illegális pszichoaktív szerek gondolkodásra és viselkedésre gyakorolt hatásának is. Például a szabálysértést/bűncselekményt elkövetők 83.3%-a válaszolta azt, hogy a marihuána befolyásolja az emlékezetet, míg a nem elkövetők csupán 30%-a nyilatkozta ezt. A heroin addiktív jellegét a vizsgálati csoport 73,3%-a ismerte, szemben a másik csoportban ez az arány csak 36,7%. Egyértelmű kivétel az alkohol viselkedésre gyakorolt hatásának ismerete volt, melyben nem volt szignifikáns különbség a két csoport között (Mcgillivraya és Moore, 2001).

Összefoglaló

Jelen tanulmány célja az intellektuális képességzavarral élő személyek szerhasználatának feltárása a nemzetközi szakirodalmi adatok ismertetésének segítségével. Számos kutatás eredménye bizonyítja, hogy a dohányzás, az alkohol- és az illegális pszichoaktív szerhasználat problémáját lényeges tárgyalni a fogyatékossgal élők körében, akik helyzete társadalmi elszigeteltségük és egyéb nehezítő tényezők miatt speciális. Az elemzések ismertetésével nem

célom fokozni az intellektuális képességzavarral élő személyek stigmatizációját, sokkal inkább a téma relevanciájára szeretném felhívni a figyelmet. Az eredmények értelmezése során figyelembe kell venni a populáció nagyfokú heterogenitását, a minta esetleges kis elemszámát, ezáltal pedig a konklúziók általánosításának veszélyeit. Jelen tanulmány elsőként a serdülőkori problémás szerhasználatra tér ki intellektuális képességzavarral élő fiatalok körében, akik egy része bentlakásos intézményben tölti mindennapjait. Az érintett serdülők szignifikánsabban több dohányzásról számoltak be a többségi populáció adataihoz képest, ám az alkohol- és az illegális pszichoaktív szerek esetében kevesebb használatot jelentettek. A bentlakásos intézményben élő diákok többször fogyasztottak alkoholt az iskola területén szüleikkel élő társaiknál (Žunić-Pavlović, Pavlović & Glumbić, 2013). A szerhasználat prevalenciáját és okait vizsgáló író kutatás a visszatérő pszichés traumát és a társadalmi elszigeteltséget konkretizálta rizikófaktorként (Taggart, McLaughlin, Quinn & McFarlane, 2007). Ezen eredmények felhívják a figyelmet az intellektuális képességzavarral élő személyek szegregálódásának veszélyeire, valamint pszichés gondozásuk fontosságára. Schijven, Didden, Otten és Poele leírja, hogy a problémákkal való megküzdés és az élményfokozás motivációja egyaránt megnövekedett szerhasználatához vezethetnek az érintettek körében. A szerzők felhívják a figyelmet a problémás szerfogyasztás motivációinak megismerésére, mely segítséget nyújthat a gyakorlati szakembereknek ahhoz, hogy a preventív programokat és a rehabilitációs folyamatot eredményesebbé tegyék (Schijven, Didden, Otten és Poele, 2019). A tanulmány utolsó részeként leírt kutatás szerint szignifikáns összefüggés van a szabálysértés/bűncselekmény elkövetése és a gyakoribb/nagyobb mennyiségű alkohol- és/vagy marihuánafogyasztás között az intellektuális képességzavarral élők körében. Azok az érintett személyek, akik problémás viselkedésük miatt jogsértő cselekményt követtek el, több ismerettel rendelkeztek a tudatmódosító szerek általános hatásairól szabálykövető társaiknál (McGillivray és Moore, 2001). A nemzetközi kutatások alapján összegzett információk rávilágítanak arra, hogy az intellektuális képességzavarral élő személyek szerhasználatára több szempontból problémás. Szélsőséges helyzetben elszigeteltségük, negatív énképük, másokra utaltságuk rizikófaktort jelenthet.

Irodalomjegyzék

American Psychiatric Association. (2014). DSM-5 referenciamű a DSM-5 diagnosztikai kritériumaihoz. Oriold és Társai Kft., Budapest.

BNO-10 zsebkönyv. (2004). Animula Kiadó., Budapest

Csákvári J. (2013). Intellektuális képességzavar és szociális kogníció. Doktori (PhD) értekezés. Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest.

Csákvári J., Mészáros A. (2012). Értelmi fogyatékos (intellektuális képességzavarral élő) gyermekek, tanulók komplex vizsgálatának diagnosztikus protokollja. Educatio Társadalmi Szolgáltató Nonprofit Kft.

Moore, D., & Li, L. (1998). Prevalence and risk factors of illicit drug use by people with disabilities. *American Journal on Addictions*, 7(2), 93-102.

McGillivray, J. A., & Moore, M. R. (2001). Substance use by offenders with mild intellectual disability. *Journal of Intellectual and Developmental Disability*, 26(4), 297-310.

Schijven, E. P., Didden, R., Otten, R., & Poelen, E. A. (2019). Substance use among individuals with mild intellectual disability or borderline intellectual functioning in residential care: Examining the relationship between drinking motives and substance use. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 32(4), 871-878.

Taggart, L., McLaughlin, D., Quinn, B., & McFarlane, C. (2007). Listening to people with intellectual disabilities who misuse alcohol and drugs. *Health & social Care in the Community*, 15(4), 360-368.

Žunić-Pavlović, V., Pavlović, M., & Glumbić, N. (2013). Drug use in adolescents with mild intellectual disability in different living arrangements. *Drugs: Education, Prevention and Policy*, 20(5), 399–407.